

PRZECIWSKAZANIA ZDROWOTNE W PLANOWANIU PRZYSZŁOŚCI ZAWODOWEJ

Funkcjonowanie w nowoczesnym społeczeństwie wymaga od nas coraz bardziej aktywnych zachowań, bycia w ciągłym ruchu, umiejętności dostosowywania się do zachodzących zmian i podejmowania nowych decyzji. Wybór zawodu to jedna z najważniejszych, ale i najtrudniejszych decyzji w życiu młodego człowieka. Na decyzję tę wpływa, bowiem wiele czynników:

Czynniki zewnętrzne:

- czynniki środowiskowe, do których zaliczamy sytuację materialną rodziny, status i wykształcenie rodziców, ich aspiracje i życzenia, dostępność szkół w pobliżu miejsca zamieszkania, a także sytuację na rynku pracy.

Czynniki wewnętrzne związane z osobą decydenta:

- poziom rozwoju ogólnego a także cechy indywidualne takie jak cechy osobowości, uzdolnienia, zainteresowania,
- cechy fizyczne, które obejmują właściwości budowy i funkcjonowania organizmu, w tym: wygląd zewnętrzny, budowa ciała, funkcjonowanie fizyczne, stan zdrowia, funkcjonowanie poszczególnych narządów.

Oczywistym jest, że dobry stan zdrowia sprzyja rozwojowi zawodowemu człowieka, a jego zaburzenia mogą ten rozwój utrudniać oraz ograniczać wybór i naukę zawodu. Wynika to z następujących przyczyn:

- warunki i organizacja kształcenia zawodowego i pracy mogą nasilać istniejące zaburzenia, pogarszać stan zdrowia ucznia (w przyszłości-pracownika) i spowodować przedwczesną niepełnosprawność. Niektóre z istniejących zaburzeń u 14-16 latków (np. opóźnione dojrzewanie, astma oskrzelowa) mogą w następnych latach życia wyrównać się, czy nawet ustąpić. Jednakże proces nauki zawodu, wymagający uczestniczenia w zajęciach praktycznych, może doprowadzić do nasilenia objawów choroby.
- uczeń (pracownik) z odchyleniami w stanie zdrowia i rozwoju jest bardziej narażony na urazy w czasie nauki (pracy);
- zaburzenia występujące u ucznia (pracownika) oraz związane z nimi cechy psychofizyczne mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia innych ludzi, (np. możliwość utraty przytomności przez chorych na padaczkę) mogą całkowicie lub częściowo uniemożliwić wykonywanie określonych czynności zawodowych.

Są to argumenty przemawiające za tym, iż nie można lekceważyć znaczenia przeciwwskazań zdrowotnych przy wyborze zawodu.

- ✚ Warto przypomnieć, że już w 1903 r. Józefa Jotejko (lekarz i psycholog), jako pierwsza w świecie zwróciła uwagę na rolę stanu zdrowia i rolę lekarza w wyborze zawodu.
- ✚ W 1960 roku ukazały się pierwsze w Polsce „Charakterystyki zawodów” pod redakcją K. Sokala. Zespół lekarzy specjalistów i psychologów zatrudnionych w Przychodni Międzyszkolnej zapoczątkował w Polsce rozwój systemu poradnictwa zawodowego.
- ✚ Na mocy Statutu Ministra Oświaty z dnia 01.08.1964 roku zaczęły powstawać Poradnie wychowawczo-zawodowe. W Dzienniku Ustaw nr 10/64, wyznaczone zostały podstawowe zadania poradni, w tym: udzielanie dzieciom, rodzicom i nauczycielom pomocy w dziedzinie: wyboru przez młodzież kierunku kształcenia i zawodu.
- ✚ Do roku 2000 poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz inne poradnie specjalistyczne prowadziły postępowania orzekające i kwalifikacyjne młodzieży z grup dyspanseryjnych, do odpowiednich form kształcenia ponadpodstawowego. Ta grupa młodzieży była przedmiotem szczególnej troski resortu edukacji i uzyskiwała z poradni wymierną pomoc, jaką stanowiło orzeczenie kwalifikacyjne do kształcenia ponadpodstawowego. W uzasadnionych przypadkach, na wniosek zespołu, kandydat do szkoły mógł być zwolniony z egzaminu wstępnego.
- ✚ Wejście w życie *Ustawy z 1997 r. o służbie medycyny pracy* wprowadziło wyłączność lekarzy medycyny pracy do przeprowadzania badań kandydatów do szkół i uczniów szkół ponadpodstawowych. Szczegółowy zapis zawarto w Rozporządzeniu Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 15 września 1997 r. w sprawie badań lekarskich kandydatów do szkół ponadpodstawowych lub wyższych, uczniów tych szkół oraz studentów i uczestników studiów doktoranckich, którzy w trakcie praktycznej nauki zawodu lub studiów są narażeni na działanie czynników szkodliwych, uciążliwych lub niebezpiecznych dla zdrowia, oraz sposobu dokumentowania tych badań. (Dz. U. Nr 120, poz.767i z 1998r. Nr58,poz.374).
- ✚ Ponadto znowelizowany w sierpniu 2001 r. art. 71b ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, nie daje obecnie podstaw do wydawania orzeczeń kwalifikacyjnych, przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w

poradniach specjalistycznych - w sprawach przyjmowania do szkół ponadgimnazjalnych uczniów z problemami zdrowotnymi.

- ✚ W związku z powyższym, w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2001 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do publicznych przedszkoli i szkół oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych* (Dz. U. Nr 97, poz. 1054) w § 13 pkt 3, z późniejszymi zmianami, wprowadzono preferencje przyjmowania do niektórych szkół ponadgimnazjalnych uczniów z problemami zdrowotnymi, na podstawie opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, w przypadku równorzędnych wyników uzyskanych w postępowaniu kwalifikacyjnym przez kandydata.

Z niepokojem obserwujemy pogarszanie się stanu zdrowia dzieci i młodzieży. W ostatnich latach najczęściej występującymi schorzeniami wśród młodzieży kończącej gimnazjum były: Wady wzroku i słuchu, zaburzenia w funkcjonowaniu OUN, zaburzenia psychiatryczne i zespoły depresyjne, astma, epilepsja i zespoły padaczkowe, „choroby narządu ruchu, mózgowo-porażenie dziecięce, wady i choroby serca oraz układu krążenia, choroby nerek, cukrzyca. Schorzenia te w istotny sposób ograniczają możliwość wyboru kierunku kształcenia i zawodu. W szczególnie trudnej sytuacji są uczniowie, u których występują schorzenia ciężkie lub sprzężone. Ta grupa młodzieży może kontynuować naukę jedynie najbliżej miejsca zamieszkania, bowiem wymaga podwyższonego rygoru życia codziennego i monitorowania stanu zdrowia, a zatem ma przeciwwskazania do dalszych dojazdów do szkoły lub pobytu w internacie. Jediną drogą wsparcia jaką mogą otrzymać z placówek poradnictwa jest wspomniana już wcześniej opinia (uzyskanie jej wymaga zgromadzenia specjalistycznej dokumentacji lekarskiej), która nie ma jednak żadnej mocy sprawczej. Wydawane przez zespoły orzekające działające w poradniach (wskazanych przez kuratora oświaty, za zgodą organu prowadzącego) orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego nie dają żadnych preferencji podczas rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych ogólnodostępnych. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, z przyczyn obiektywnych uzyskują często niższe wyniki z przedmiotów nauczania oraz egzaminów sprawdzających, nawet, jeśli przebiegają one w warunkach i w formie dostosowanych do indywidualnych potrzeb psychofizycznych ucznia. Mają też niewiele szans na wykazanie się specjalnymi osiągnięciami. Mają, zatem niższą pozycję startową wobec kryteriów ustalonych w statucie szkół ponadgimnazjalnych.

W trudnej sytuacji znajdują się uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, czy z pogranicza upośledzenia (mieszczący się w „szeroko pojętej normie”), często z małą sprawnością ruchową i manualną, kończący naukę w gimnazjach integracyjnych.

Nie znajdują swego miejsca w placówkach kształcenia ponadgimnazjalnego uczniowie z zaburzeniami psychicznymi. Często jedyną możliwością kontynuacji nauki przez tych uczniów znajduje się w systemie nauczania indywidualnego.

Zapewnienie młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych dostępności do kształcenia na poziomie szkolnictwa ponadgimnazjalnego, a tym samym zapewnienia właściwej oferty edukacyjnej, to zadanie dla obecnych decydentów w resorcie oświaty.

Na terenie woj. śląskiego, a szczególnie w Katowicach, wg naszej opinii największy problem stanowi kształcenie ponadgimnazjalne uczniów niepełnosprawnych w systemie integracji, (niedostateczna ilość lub brak takich placówek, czy oddziałów)

W Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych uchwalonej w 1997 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej cyt. „ uznaje, że osoby niepełnosprawne, czyli osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi, mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji.”

W dalszych punktach Karty Sejm stwierdza, iż oznacza to w szczególności prawo osób niepełnosprawnych do:

4) nauki w szkołach wspólnie ze swymi pełnosprawnymi rówieśnikami, jak również do korzystania ze szkolnictwa specjalnego lub edukacji indywidualnej,

5) pomocy psychologicznej, pedagogicznej i innej pomocy specjalistycznej umożliwiającej rozwój, zdobycie lub podniesienie kwalifikacji ogólnych i zawodowych.

6) pracy na otwartym rynku pracy zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami oraz korzystania z doradztwa zawodowego i pośrednictwa, a gdy niepełnosprawność tego wymaga – prawo do pracy w warunkach dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych.

Tymczasem istniejąca sytuacja na rynku pracy powoduje, że na trudności z podejmowaniem pracy szczególnie narażone są osoby niepełnosprawne, w tym uczniowie z problemami zdrowotnymi.

Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w Polsce wynosi 20,8 proc., a w krajach OECD średnio 43,7 proc. Oznacza to, że w krajach OECD pracuje co drugi niepełnosprawny, a u nas co piąty.

To wystarczający dowód na to jak wiele jest do zrobienia również w kwestii przygotowania ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a w szczególności młodzieży niepełnosprawnej do zaplanowania właściwej ścieżki kształcenia i trafnego wyboru zawodu, pozwalającego na zaspokojenie jej oczekiwań i aspiracji, a jednocześnie dającego szansę na zatrudnienie.

- ✚ W procesie orientacji zawodowej uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w tym uczniów niepełnosprawnych, powinny uczestniczyć osoby będące najbliższymi młodemu człowiekowi, znające jego predyspozycje, zainteresowania, uzdolnienia i aspiracje – a więc przygotowani do tego doradcy zawodowi w szkołach, poradniach psychologiczno-pedagogicznych, z udziałem nauczycieli i rodziców.

Ocena stanu fizycznego i zdrowotnego należy do lekarza. Musi ona być aktualna, uwzględniać badania specjalistyczne i wynikające z nich prognozy i rokowania na przyszłość.

Obecny system organizacji opieki zdrowotnej nad uczniami stwarza warunki do wczesnego wykrywania zaburzeń w stanie zdrowia i rozwoju, które mogą mieć znaczenie w wyborze zawodu /badania przesiewowe/. Najczęściej jednak lekarz znający dobrze dziecko i przebieg jego choroby, nie zna charakterystyk poszczególnych zawodów, warunków, w jakich odbywa się nauka i praca. Potrafi jedynie określić przeciwwskazania do określonego typu pracy np. wymagającej dużego wysiłku fizycznego, pracy w pozycji stojącej, a nie wskaże konkretnego zawodu. Jeżeli natomiast decyzję podejmuje lekarz orzecznik znający zawody i warunki ich wykonywania- specjalista medycyny pracy, podczas jednorazowej wizyty nie jest on w stanie dokonać pełnej oceny indywidualnych predyspozycji ucznia. Najczęściej nie zna też specyfiki wieku rozwojowego.

Całościowej oceny predyspozycji psychofizycznych ucznia może dokonać doradca zawodowy w poradni psychologiczno-pedagogicznej, będący w ścisłym kontakcie ze szkołą i rodzicami. Po przeanalizowaniu właściwej dla problemu dokumentacji medycznej.

- ✚ Bardzo ważne jest, aby proces orientacji i poradnictwa rozpocząć możliwie najwcześniej, aby rozwinąć u dziecka te sfery, które pozwolą na realne plany związane z wyborem zawodu i kierunku kształcenia. Odpowiednio wcześnie w prostej, ciekawej formie popartej przykładami, należy informować uczniów o konieczności uwzględniania przeciwwskazań zdrowotnych, aby uniknąć błędów i rozczarowania zmuszającego do zmiany szkoły czy w przyszłości przekwalifikowania.

- ✚ Podstawę decyzji zawodowej stanowi znajomość świata pracy. Dzieci poznają zawody z obserwacji życia codziennego, przekazów ustnych, spotkań z przedstawicielami zawodów itp. Konieczne jest mobilizowanie młodzieży do zdobywania usystematyzowanej wiedzy o zawodach oraz konfrontowania wymagań ze swoimi predyspozycjami. Określenie możliwości psychofizycznych osoby niepełnosprawnej, a więc odpowiedź na pytanie, co może i w jakim zakresie robić, wykorzystując sprawne funkcje.

- ✚ Zagadnienia związane z podejmowaniem decyzji edukacyjnych i planowaniem przyszłości zawodowej przez uczniów powinny być realizowane w szkołach jako priorytetowe. W większości szkół brak jednak (mimo istniejących uregulowań prawnych) wykwalifikowanej kadry,

mogącej w sposób systematyczny realizować te zagadnienia, w ramach wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego. Takim miejscem gdzie uczeń mógłby liczyć na profesjonalną i systematyczną pomoc, jest Szkolny Ośrodek Kariery.

Ciągle jeszcze brak dostatecznej ilości narzędzi i metod, którymi mogliby dokonać oceny predyspozycji do określonego zawodu niepełnosprawnych, doradcy zawodowi w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, czy w szkołach.

Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej poprzez organizowane szkolenia i publikacje stara się wzbogacać warsztat pracy doradców zawodowych w tym zakresie, opracowując m.in. materiał metodyczno-edukacyjny pt. „Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu” 2001r. Publikacja przeznaczona jest dla nauczycieli, pedagogów szkolnych i wychowawców, którzy będą pomagać młodzieży gimnazjalnej w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. Znajdują się tam materiały pomocnicze, ukazujące w jaki sposób zwrócić uwagę ucznia na , znaczenie stanu zdrowia w wyborze zawodu. Zdecydowanie mniejsze środki finansowe jakimi dysponuje resort edukacji na zadania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego powodują, że znacznie bogatszy w tym zakresie jest warsztat pracy doradców zawodowych w urzędach pracy.

W 1998 r. w ramach realizowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Socjalnej Projektu Promocji Zatrudnienia, współfinansowanego ze środków Banku Światowego, opracowany został VII tomowy „Przewodnik po zawodach”, zawierający charakterystyki 546 zawodów opisanych w sposób jasny i przystępny. Ta wersja przewodnika przekazana została przez Ministerstwo Pracy do wszystkich Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych. Stanowi on doskonałe źródło informacji na temat wymagań psychologicznych, fizycznych i zdrowotnych niezbędnych do wykonywania zawodu; warunków podjęcia pracy w zawodzie - określa preferencje stawiane przez pracodawców. Wydanie II przewodnika z 2003 r. dostępne jest tylko w urzędach pracy. Podobnie jak program komputerowy „Doradca 2000” adaptacja dla niepełnosprawnych.

Aby ustalić przeciwwskazania zdrowotne dla każdego zawodu, szczegółowej analizie należy poddać wymagania, jakie stawia konkretne stanowisko pracy w danym zawodzie i określić warunki zdrowotne, jakie musi spełniać kandydat do pracy. Nie zawsze ważne jest na co chorował lub choruje człowiek, lecz - co uległo zaburzeniu - jakie funkcje psychofizyczne, jakie "sfery wykonawcze" nie funkcjonują prawidłowo, uniemożliwiając tym samym sprostanie niektórym wymaganiom stawianym przez zawód. Patrząc na człowieka jako na podmiot wykonujący pracę, możemy wyróżnić kilka sfer, których prawidłowe funkcjonowanie warunkuje właściwe i bezpieczne

wykonywanie pracy - czyli prawidłowe spełnienie stawianych przed nim wymagań.

Autorzy „Podręcznika oceny zawodów z punktu widzenia różnych rodzajów niepełnosprawności”* (dostępnego w urzędach pracy), proponują stworzenie pewnego rodzaju klasyfikacji "sfer ekspresji psychofizycznej

Sfery ekspresji psychofizycznej:

I. Sprawność kończyn dolnych	
II. Sprawność kończyn górnych	
	1 – zręczność rąk
	2 – zręczność palców
III. Sprawność narządów zmysłów	
	1 - słuch
	2 - wzrok
	3 - węch
	4 - smak
	5 - równowaga
IV. Sprawności sensomotoryczne	
	1 - rozróżnianie barw
	2 - widzenie stereoskopowe
	3 - koordynacja wzrokowo-ruchowa
	4 - percepcja kształtów
V. Sprawność układów fizjologii	
	1 - krążenia
	2 - oddechowy
	3 - nerwowy
	4 - trawienny
	5 - mięśniowy
	6 - kostno-stawowy
VI. Sprawności psychiczne	
	1 – upośledzenie umysłowe
	2 – zaburzenia psychiki
	> zaburzenia nerwicowe
VII. Cechy ogólne	
	1 - budowa ciała
	2 - ogólna wydolność fizyczna
	3 - sprawność ekspresji werbalnej
VIII. Inne czynniki:	
	1 - nosicielstwo chorób zakaźnych
	2 - zniekształcenia, problemy z wyglądem

* „Podręcznik Oceny zawodów z punktu widzenia różnych rodzajów niepełnosprawności”- Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego nr 14 , Gdańsk 2000
Dostępne na stronie internetowej Narodowego Centrum Zasobów Poradnictwa Zawodowego
www.praca.gov.pl

W podręczniku proponuje się przyjąć następującą definicję przeciwwskazań psychofizycznych do wykonywania zawodu:

Przeciwwskazaniem psychofizycznym do wykonywania zawodu nazywać będziemy każde znaczące obniżenie poziomu funkcjonowania sfery ekspresji psychofizycznej uniemożliwiające właściwe i bezpieczne dla człowieka wykonywanie zawodu.

Według takiego schematu w podręczniku został opisany dopuszczalny poziom zaburzeń, poszczególnych sfer ekspresji psychofizycznej dla 542 zawodów.

Aby uświadomić wszystkim jak trudno jest jednoznacznie określić ograniczenia wynikające ze stanu zdrowia i jak bardzo względna jest ocena przydatności zawodowej człowieka, za autorami „Podręcznika Oceny Zawodów” posłużę się przykładem. „Próbując wymienić zawody, których nie można wykonywać z dużymi zaburzeniami sprawności rąk i palców przyjąłobyśmy prawdopodobnie listę: ślusarza, tokarza, zdobnika szkła, artystę malarza, introligatora itp. Tymczasem znane są przypadki jak np. Stowarzyszenie AMUN, czyli Artystów Malujących Ustami lub Nogami, gdzie osoby w różnym wieku (od najmłodszych lat do kilkudziesięciu) tworzą piękne dzieła sztuki wykorzystywane potem w różnego rodzaju kalendarzach, pocztówkach, ilustracjach książkowych itp. - jest to ich pasja, radość i zawód!

Spróbujmy myśleć tak – osoba "bez rąk" nie jest osobą niepełnosprawną, lecz człowiekiem z mocno zaburzoną sferą ekspresji kończyn górnych i ...Wiele jeszcze może w życiu osiągnąć!”

Na zorganizowanym w 1994 r. Europejskim Forum Niepełnosprawności w Parlamencie Europejskim, z udziałem przedstawicieli 24 europejskich i krajowych organizacji osób niepełnosprawnych przyjęto następującą definicję:

Osobą niepełnosprawną jest jednostka w pełni swych praw, znajdująca się w sytuacji upośledzającej ją na skutek barier środowiskowych, ekonomicznych i społecznych, których, z powodu występujących u niej „uszkodzeń”, nie może przewyższać w taki sposób jak inni ludzie. Bariery te zbyt często są zwiększane przez deprecjonujące postawy ze strony społeczeństwa.

Do zadań społeczeństwa należy eliminowanie tych barier, aby każdej jednostce umożliwić korzystanie z dóbr publicznych, respektując jej prawa i przywileje.

Tak więc po uzyskaniu właściwej, pełnej, obiektywnej i subiektywnej oceny możliwości psychofizycznych osoby niepełnosprawnej kolejnym etapem jest znalezienie optymalnego miejsca pracy bądź modernizacja lub dostosowanie wybranego stanowiska. Dobrze dobrane stanowisko pracy, spełniające zakładane wymogi i oczekiwania może mieć charakter terapeutyczny i usprawniający.

W przyjętej przez Radę Unii Europejskiej w maju 2004 r. rezolucji w dziedzinie poradnictwa zawodowego Rada w jednym z punktów wzywa państwa członkowskie do poszukiwania sposobów zapewnienia efektywnej współpracy i koordynacji pomiędzy dostawcami usług poradnictwa zawodowego na poziomie państwowym, regionalnym i lokalnym, w celu rozszerzenia dostępu oraz zapewnienia kompatybilnego i komplementarnego związku pomiędzy dostarczaniem usługami, zwłaszcza w grupach tzw. szczególnego ryzyka.

Taką grupą są z pewnością osoby niepełnosprawne.

W każdym regionie powinna funkcjonować placówka koordynująca działania w omawianym obszarze.

Bibliografia:

1. *Zdrowie i szkoła* praca zbiorowa pod redakcją Barbary Wojnarowskiej. PZWL Warszawa 2000.
2. *Problem niepełnosprawności w poradnictwie zawodowym. Zeszyty informacyjno-Methodyczne doradcy zawodowego*. Nr 10 Centrum Methodyczne Informacji i Poradnictwa Zawodowego.
3. *Podręcznik oceny zawodów z punktu widzenia różnych niepełnosprawności. Zeszyty Informacyjno-Methodyczne doradcy zawodowego*. Nr 14 Gdańsk 2000.
4. *Kwalifikacja zdrowotna młodzieży do nauki zawodu*. Materiały pomocnicze dla lekarzy oraz pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych. Warszawa 1993.